לשרת או לא לשרת בשטחים הכבושים?

הסירוב

ה פרופסור ישעיהו ליבוביץ אינו רק אדם מבריק, בעל מוח מזהיר ולשון נוקבת. הוא גם אישיות מוסרית בעלת שיעור־קומה עולמי. הוא מצטרף לשורה ארוכה של אנשי־מוסר דתיים והומאניסטיים, העוברת כחוט־השני בהיסטוריה של עמנו.

השבוע פירסם הפרופסור ליבוביץ מיכתב למערכת הארץ, שבו הגיב על מודעה שהייתי אחד מיוזמיה. המודעה היתה בת חמש מלים — „אל חייל צה"ל: ל א ת ר צ ח!"

במיכתבו קבע ליבוביץ כי „הרציחה היא תוצאה מחוייבת־המציאות ומחוייבת־ההגיון מקיום שילטון־כיבוש על עם אחר," והגיע למסקנה הגיונית:

„המתעבים את הכיבוש והדיכוי, המביאים בידי רציחה, חייבים לפנות אל חייל צה"ל: סרב לשרת בשטחים הכבושים, שלא יעשוך מפקדיך מרצח!"

בעיקבות פירסומו של מיכתב זה נודע כי הממשלה רוצה לתבוע לדין פלילי את הפרופסור או את עורך העיתון שפירסם את מיכתבו. אם כן, יהיה זה מיבחן מישפטי חשוב ומעניין.

אך אנו חייבים לבחון את תביעתו של ליבוביץ עצמו, שאין חמורה ממנה.

חייל הנקרא עתה לשרות בשטחים הכבושים — האם הוא רשאי, האם הוא חייב, לסרב לשרת שם?

■ ■ ■

ע ד לאחרונה, כאשר הודיעו צעירים בעלי מצפון ואומץ־לב על הסירוב לשרת בשטחים הכבושים, הבעתי על כך דיעה שלילית.

לא היה לי שמץ של ספק ביושרם של צעירים אלה. הצדעתי בליבי לאומץ־ליבם. ידעתי שכולם חיילים קר־ביים מעולים. ידעתי גם שדרוש הרבה יותר אומץ־לב כדי לקום בצבא ולסרב למלא פקודה מאשר לצאת לפעולת־הקומנדו המסוכנת ביותר.

פסלתי את דרכם מטעמים הגיוניים.

בעיקר הדריכו אותי שני טעמים:

ראשית, דרושה עדות. מישהו מוכרח לדווח על המרחש שם בשמנו ותחת דיגלנו. כדי להיאבק בהסתאבות המוסרית, המכתימה את מדי צה"ל, דרושה עדות אמינה של עדי־ראייה.

לעדות כזאת יש חשיבות. כאשר כיהנתי בכנסת, פירסמתי כמה פעמים עדויות כאלה של קצינים וחיילים שהסתכנו ומסרו לי דיווחים מועזעים על אשר ראו עיניהם. בשבוע האחרון עשו כך כמה מפעילי שלום עכשיו, וביניהם איש הנושא את אות־הגבורה. יש לכך השפעה רבה.

יתר על כן, נוכחותם של „מלשיני־צדק" כאלה — בעיני זהו תואר־כבוד — היא גורם בולם. אם כל מפקד קטן וגדול יידע שמישהו רואה את מעשיו וידווח על כך לציבור, עשוי הדבר להשפיע עליו לטובה.

שנית, אדם הנון אחד, בעל החלטה נחושה ותוקף מוסרי, מסוגל לא־פעם למנוע מעשה־זוועה.

הייתי נוכח במצבים שבהם היו חיין של אדם חסר־ישע — זקן, ילד, אשה, שבוי — תלויים על בלימה. קבוצה קטנה של חיילים בשדה עומדת מול אדם כזה. ההכרעה בין חיים ומוות, בין התנהגות חיילית הגונה ובין התבהמות רצחנית, תלויה לא־פעם על חוט השערה. (תיארתי מצבים כאלה בסיפורי הצד השני של המטבע.)

במיקרה כזה, פועלת ההסתברות. בקבוצה של עשרה חיילים, נמצא כמעט תמיד אדם בלתי־שפוי מבחינה מוסרית. בדרך כלל (אך לא תמיד) זהו גם החייל העלוב ביותר, הנחות ביותר. מולו יתייצב, במיקרה הטוב, חייל בעל איכות אחרת, המוהיר מפני רצח פחדני. ביני־הם מתנדנדים שאר אנשי היחידה, ומצב־הרוח המיקרי שנוצר אצלם הוא הקובע בסופו של דבר. אם החייל ההגון הוא גם חייל טוב, אמיץ, בהנהגה מאהדת חבריו, הוא יכול לא־פעם למנוע מעשים מחפירים. (אחר־כך ישמחו על כך הכל.)

החיילים ההגונים האלה, שיש להם הכוח הנפשי הדרוש כדי לקום ברגע כזה ולהתנגד למעשה־זוועה — אם הם ייעלמו מן היחידות, האם לא יורע המצב עוד יותר?

האם לא נפקיר את השטחים הכבושים, וכך אשר כם, ליחידות שבהן לא יעז עוד איש להרים קול, ברגע המכריע, כדי למנוע מעשים שלאייעשו?

■ ■ ■

א רחיב את היריעה. גישתי זו נבעה מגישתי הכללית לבעייה המוסרית של הצבא.

מעולם לא הייתי פאציפיסט במובן של הסירוב לשרת בצבא, בימי שלום ומילחמה. כמה מידידי הטובים ביותר ראו בכך, בתקופות שונות של חייהם, את התשובה המוסרית הנכונה לבעיית־המילחמה. כיבדתי אותם, אך לא הסכמתי עימם.

המילחמה — כך מילחמה — היא זוועה. אבל יש מילחמות שאי־אפשר להימנע מהן.

כאשר קמה האנושות נגד המיפלצת הנאצית וחסמה את דרכה בכוח הנשק ובערימה של גוויות, זאת היתה פעולה הגיונית, נחוצה ומוסרית.

אין זה אנושי להיכנע לעריץ בלתי־אנושי.

במאבק בכובש זר או בעריץ מקומי, אחרי שכל שאר האמצעים נכשלו, אין מנוס מן השימוש באלימות. שאם לא כן, נפקיר את האנושות כולה לעריצים כאלה.

מצב זה ברור לחלוטין כאשר המאבק הוא בין הטוב והרע, כפי שהיתה מילחמת־העולם השניה (להבדיל מן

מרכז שכם! רגע לפני היריה

הראשונה). אך אתה יכול למצוא את עצמך במילכוד כזה גם כאשר המאבק הוא בין צדק וצדק.

כזאת היתה, למשל, מילחמת־העצמאות שלנו.

„שיגעון השלום" שלי לא התחיל אחרי מילחמה זו, כפי שנדמה לכמה מידידי. נסיוני באותה מילחמה וזוועותיה בוודאי הגבירו את דבקותי בעניין השלום, אך דבקות זו היתה קיימת אצלי גם קודם לכן. את תוכנית־השלום הראשונה שלי, בחוברת ששמה מילחמה ושלום במרחב השמי, פירסמתי כמה שבועות לפני המילחמה, בספטמבר 1947.

כאשר פרצה המילחמה, היו שרצו להפעיל פרוטקציות כדי לשחרר אותי מן השרות, כדי שאוכל לפעול למען הרעיונות שהבעתי. סירבתי בהחלט. האמנתי כי אנשי־שלום מקומם בצבא, ודווקא ביחידות הקרביות ביותר. כך הגעתי אל שועלי שימשון.

כחייל באותה מילחמה ארוכה לחמתי למען קיומנו הפיסי, למען קיום היישוב העברי וזכותנו להגדרה עצמית ולמדינה משלנו. היה ברור לי כי הצד השני, „האוייב", לוחם גם הוא למען האידיאלים הלאומיים שלו, ושהצדק שלו אינו נופל מן הצדק שלנו. זה לא הפריע לי — כך אני מקווה — להיות חייל טוב. כי ידעתי ש„אין ברירה". במציאות ההיא, אכן לא היתה ברירה.

כיום המציאות היא שונה לגמרי. יש ברירה. זמכיוון שיש ברירה, יש בעייה מוסרית חמורה ללא־שיעור.

■ ■ ■

ב רגע זה אנחנו שולטים בעם אחר, המורד בשיל־טוננו — כפי שאנחנו היינו מורדים, אילו נמצאנו במקומו.

ברגע זה עומדת בראשנו ממשלה המכריזה בצורה חד־משמעית, בלי כחל ושרק, שהיא מואסת בשלום, אם השלום יחייב את החזרת השטחים הכבושים בגדה המערבית, ברצועת־עזה וברמת־הגולן, או חלק מהם.

כדי להגשים מדיניות זו, יש צורך לשכור את רצונו הלאומי של העם היושב בשטחים אלה.

הממשלות הקודמות ניסו לעשות זאת בדרך של דיכוי סלקטיבי, הרגעה והרדמה. הממשלה הנוכחית מנסה לעשות זאת בדרך של דיכוי ברוטאלי, פרובוקציה מתמדת והתנחלות מאסיבית.

העם המדוכא, המרגיש כי עצם קיומו הלאומי נתון עתה בסכנת־מוות, מגיב באמצעים העומדים לרשותו: מרי אזרחי, הפגנות בלתי־אלימות ואלימות, מיטעני־נפץ. מישטר־הכיבוש עונה על כך באכזריות גוברת והולכת, שגם היא בלתי־נמנעת: מעצרים המוניים; התעללות שיטתית בעצירים ובעוברים־ושבים; שבירת המוסדות הפוליטיים, הציבוריים והאקדמיים; הטלת־עוצר, הרעבה והפעלת לחץ כלכלי; ובסופו של דבר באמצעי האחרון: יריות באוויר, ברגלים ובראש. ובו־זמנית: הפקעה סיטונית של קרקעות, שלילת תשתית־הקיום הלאומית, הקמת ערים וכפרים למתנחלים. וגם: איום צבאי מוחץ על המוסדות הלאומיים — האזרחיים והצבאיים — של התנועה הלאומית הפלסטינית שמעבר לגבול.

זהו המצב כשעה זו. כמצב הזה נקרא החייל — מגויים־החובה ואיש־המילואים — לשרת עתה בשטחים הכבושים.

זוהי מציאות של השפלה אישית יומיומית של אלפי ערבים בשטחים אלה; של הכאת מאות עצירים מיקריים ועוברי־אורח מדי יום; של פתיחה־באש מדי יום; של הריגתם ופציעתם של מפגינים, נערים ונערות, ילדים וילדות, המתייצבם מול הצבא המעולה בעולם כשהם חמושים באבנים.

אל המציאות הזאת אנחנו שולחים עתה את הטובים שבבנינו, צעירים שאך אתמול יצאו מבתי־הספר, אנשי־מילואים שבאו מן האוניברסיטה ובית־החרושת והמישרד והקיבוץ והבורסה.

להם אומר ישעיהו ליבוביץ: „סרב לשרת בשטחים הכבושים, שלא יעשוך מפקדיך מרצח!"

■ ■ ■

מ וך פני דיימה מוסרית זו, יש שתי שיטות־בחינה: אישית וקיבוצית.

הבחינה האישית היא פשוטה בתכלית. אני חייב לשאול את עצמי: איזו נקראתי אני היום לשרת ברמאללה, מה הייתי עושה?

הקדשתי הרבה שעות של התלבטות קשה לשאלה זו. בחנתי את עצמי שוב ושוב, עד כמה שיכול אדם לבחון איך היה מתנהג במצב שהוא לא נקלע אליו בפועל. הגעתי למסקנה. וזוהי:

הייתי מבקש ממפקדי לשחרר אותי מן החי שרות בשטחים הכבושים.

הייתי אומר לו: שלח אותי למשימת־ההתאבדות הקשה ביותר של צה"ל. אל תשלח אותי לרמאללה.

חייל אנוכי, ולא קלגס.

חייל של צבא־הגנה, שלא במיקרה נקרא כך. לא חייל של צבא־כיבוש קולוניאלי.

איני יכול להתהלך בעיר שבה כל ילד, כל נערה, כל גבר ואשה שולחים בי מבטים של שינאה, ביודעי כי זוהי שינאה מוצדקת.

איני יכול להרים אלה ולשבור את העצמות של נער הלוחם — ובאומץ־לב רב — על זכות המגיעה, לפי מיטב הכרתי, לכל אדם הברוא־בצלם: הזכות לכבוד אנושי ולחרות לאומית.

אני מתעב את מעשינו בשטחים הכבושים — את מטרתם ואת שיטתם כאחת. אני תובע מעצמי את אשר תבעתי מכל אדם אשר שירת אי־פעם בצבא שדיכא יהודים. אני תובע מעצמי להתנהג כפי שהתנהגו אותם שאנו מכנים אותם בשם „חסידי אומות העולם".

יש קו אדום שאיני מוכן לעבור אותו. כיום זהו הקו הירוק.

■ ■ ■

ו זהי הבחינה האישית. יש גם בחינה קיבוצית. היא הוגדרה ב„ציווי המוחלט" המפורסם של עימנואל קאנט: נהג כך שהתנהגותך תוכל לשמש כחוק כללי.

אם חיילי צה"ל יסרבו בהמוניהם לשרת בשטחים הכבושים — איך תוכל המדינה להתנהל? איך יוכל הצבא לתפקד? איך תוכל הדמוקרטיה בארץ להתקיים?

היטב. היטב. היטב.

מול פני תופעה כזאת, היתה דעת הקהל מתעוררת לחומרת המצב, המאיים על נפשנו ועל גופנו. הממשלה היתה משנה את מדיניותה, או מפנה את מקומה לממשלה אחרת. האנשים הטובים בצמרת הצבא — והם רבים וחשובים — היו מזדקפים ואומרים לרשות המדינית: פעולתכם מסכנת את שלמותו ובריאותו של צה"ל, אשר עליו גם גאוותנו וגם קיומנו.

יש דרך אחת למנוע את הדילמה: לשים קץ למדי־ניות שהיא בלתי־מוסרית מעיקרה, ולהציע למורדים הצעת־שלום סבירה, שתספק את מאווייהם הלאומיים, תוך התחשבות בצורכי־הביטחון האמיתיים של ישראל.

לא רק למענם. קודם כל למעננו, למען מדי־נתנו, למען צבאנו.

מאת אורי אבנרי